

”עדות שאי אתה יכול להזימה” (באור התוס')¹

ראשי פרקים :

- א. פתיחה - הסבר המושג "כאשר זמס".
- ב. הסבר המושג עדות שאי אתה יכול להזימה והסבר קושיית התוס'.
- ג. תרוץ לקושיא עפ"י תוס' ר' פרץ וכן תרוצם של התוס' עצמו.
- ד. חקירה בדין כאשר זמס, האם הענלה היא בעדות שקר, או בנזק שרצו לגרום לחברם? וראיות לצד אחד של החקירה.
- ה. אותה חקירה גם לגבי המלקות במשנתנו, ונפק"מ לכך.
- ו. הסבר תרוץ התוס' ע"פ החקירה.
- ז. הוכחת היסוד דרך קושיית הראשונים על התוס', ויישוב קושייתם.
- ח. קושיית הריטב"א והתוס' מעדי נערה המאורסה, וההבדל בין תרוציהם.
- ט. הערת רעק"א שיש תרוץ נוסף על קושיית התוס' בשטמ"ק בב"ק.
- י. תרוצם השני של התוס', ונפק"מ בין שני תרוצי התוס'.
- יא. דיון במקרה שתרוץ אי בתוס' יודה לתרוץ ב'.
- יב. קושיא על הנודע ביהודה ותרוץ של בית הלוי.

א. פתיחה - הסבר המושג "כאשר זמס"

"כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה', לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם. ודרשו השפטים היטב, והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו. ועשיתם לו כאשר זמס לעשות לאחיו".
(דברים פרק י"ט, טז-טז)

1. חלק מדברים אלו מעובד משיעורו של הרב אשר אריאלי שליט"א (ר"ם בישיבת מיר).

אומרת התורה, שכאשר שני עדים באו והעידו על פלוני שרצח והוזמו, (נתפסו בשקר בטענה שהם לא היו באותו מקום בזמן שקרה המקרה), יש לעשות להם כאשר זממו לעשות. דין זה מובן לגבי חיוב של ממון או מיתה.

מחדשת המשנה, שכאשר באים לפסול יחוסו של אדם, לא נאמרה הלכה של "ועשיתם לו כאשר זמם" (אם הם כהנים שיחול עליהם אותו פסול), אלא לוקה ארבעים. זה נלמד מדרשה: "ועשיתם לו" - לו ולא לזרעו. וכן הדין לגבי עדים, שמעידין על אדם שהרג נפש בשוגג, ג"כ לא נאמר שיגלה תחתיו אלא לוקה ארבעים.

ב. הסבר המושג עדות שאי אתה יכול להזימה והסבר קושיית תוס'

ישנו כלל בש"ס "עדות שאי אתה יכול להזימה - אינה עדות". כאשר א"א להזים את העדים, או שלא נוכל לקיים בהם "כאשר זמם", לא נקבל עדות כזו מלכתחילה. הסיבה לכך היא שמהפסוק נראה ש"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" זה כעין תנאי לקבלת עדותם, ואם א"א להזימם אין עדותם בכלל עדות (עפ"י רש"י בפסחים יב. ד"ה: "דהויא לה עדות").

לדוגמא: במקרה שהעדים אינם יודעים באיזה יום קרה המקרה, הם אינם עדים כלל, מפני שזו עדות שאי אתה יכול להזימה. שהרי א"א לומר להם ביום פלוני עמנו הייתם.

דוגמא נוספת מסנהדרין (עח.): עדים שהעידו על אדם שהוא טריפה שהרג (טריפה - אדם שימות תוך שנה), אינם עדים כלל, משום שזו עדות שאי אתה יכול להזימה. כי לא נוכל לקיים בהם "כאשר זמם", מפני שזממו להרוג טריפה, וההורג טריפה - פטור.

שואלים התוס': איך אפשר לקבל עדות כזו של בן גרושה? הרי המשנה אומרת שלא עושים לו כאשר זמם. א"כ, זה נחשב לעדות שאי אתה יכול להזימה ואין זו עדות!

שמה תאמר שבאמת, לא מקבלים עדות זו? מוסיפים התוס' ואומרים "והכי הוא האמת", ומסביר הנימוקי יוסף (דף א' בדפי הרי"ף), שאם לא יוזמו - הנידון יעשה חלל עפ"י עדותם. כלומר, שמקבלים את עדותם לכל עניין, רק לא לעניין הזמה! כך רואים גם מהמשך המשנה, שאם הוזמו לוקין. אם נאמר שאין זו עדות כלל, מדוע ילקו? משמע שעדות זו מתקבלת! שואלים התוס', איך עדות כזו מתקבלת הרי א"א לעשות כאשר זמם?

ג. תירוצים לקושיית התוס'

מתרץ רבינו פרץ (ועוד ראשונים): אמנם העדים לא נענשים בדיוק במה שזממו, אבל סוף סוף הם מקבלים עונש - מלקות - גם זה נחשב עדות שאתה יכול להזימה. כלומר,

אם אני נותן להם עונש "כאשר זמם" או מלקות (שזה עונש אחר) זה נחשב לעדות שאתה יכול להזימה².

אבל התוס' אצלו אומרים אחרת: "כיוון דלוקין הוי כאשר זמם". רואים שהתוס' סוברים, שכדי שעדות תהיה קבילה יש צורך באפשרות לבצע עונש כאשר זמם דווקא, ולא עונש אחר. אלא, שעונש המלקות נחשב כאשר זמם, ולכן זו עדות שאתה יכול להזימה. ודבר זה צריך ביאור, הרי מלקות אינן "כאשר זמם"!

ד. חקירה בדין כאשר זמם

"כאשר זמם" זהו עונש של: מיתה, מלקות או ממון. וקי"ל שאין עונש ללא חטא. וא"כ, מהו החטא שעליו עדים זוממים נענשים?

אפשר לומר, שהחטא הוא **שהעידו עדות שקר** בפני בי"ד, ונענשים ב"כאשר זמם" שעברו על הלאו "לא תענה ברעך עד שקר".

אך אפשר לומר, שהחטא הוא **שפגעו בפלוגי**. העדים באו לפגוע בחברם שלא כדין ע"י עדות שקר, וכמו שאדם שמכה אדם נענש, גם מי שפוגע בחברו ע"י הפה נענש.

ההבחנה הבולטת היא, שלפי צד א' החטא הוא בין אדם למקום, ולפי צד ב' החטא הוא בין אדם לחברו.

ונראה להביא שתי ראיות לצד ב'.

א. בעונש של "כאשר זמם" יש כמה רמות: מיתה, ממון ומלקות. אם נאמר שהחטא הוא מצד עדות השקר, מדוע יש רמות שונות בעונשים? הרי זה אותו השקר! הדין היה צריך להיות, שיקבלו תמיד עונש זהה ולא כל פעם עונש אחר. אבל, אם נאמר שהחטא הוא מצד הנזק שרצו לגרום לחברם, אפשר להבין שיש הבדל בעונשים. למשל, כאשר העידו שחילל שבת, הם רצו להרוג, ולכן העונש הוא שנהרוג אותם. אבל, כאשר העידו שאכל נבילות, רצו לחייבו במלקות, ולכן אותו עונש נעשה להם. וככל שהחטא שרצו לעשות יותר חמור, כך גם העונש יהיה חמור יותר.

ב. הגמ' בב"ק (ד:): מונה עדים זוממים בין כ"ד אבות נזיקין (אופנים של תשלומין). רואים להדיא, שחיוב העדים הזוממים הוא על הנזק שפגעו בחברם כמו שאר נזיקין, ולא מצד עדות שקר.

2. לשון תוס' ר' פרץ: "דכיוון דאם הוזמו לוקין קרינא בהו שפיר עדות שאתה יכול להזימה".

ה. הרחבת החקירה לדין המשנה

אומרת המשנה, שכאשר א"א לעשות "כאשר זמס", לוקין. מובא בגמ', שהמקור הוא מהפס' "והצדיקו את הצדיק", והאזהרה היא מהפס' "לא תענה". פה יש לחקור שוב, מהו הגדר של המלקות? האם חיוב המלקות הוא על העבירה של עדות שקר, או שנאמר, שחיוב המלקות הוא על העול שעשו לפלוני.

נפק"מ בין שני הצדדים: יש כלל שהחיוב של "כאשר זמס" הוא רק כאשר נגמר הדין על פיהם של העדים. לפי מה שאמרנו, עונש ה"כאשר זמס" הוא על הפגיעה בחברם, והתורה אמרה שרק כאשר הפגיעה תגיע לרמה של גמר דין, יענשו. הסיבה היא, שאז הפגיעה בחברם מגיעה לשלב יותר ממשי - בהי"ד כבר גזר את העונש על הנידון.

ממילא, אם נאמר שחיוב המלקות הוא על דרך "כאשר זמס", כלומר, על שרצו לגרום נזק לחברם, ברור שכמו שחיוב "כאשר זמס" הוא רק כשיגמר הדין על פיהם, כך גם חיוב המלקות במשנה. אבל, אם נאמר שהמלקות הן על עדות השקר, הרי העבירה נעשית בזמן מסירת העדות, ולא צריך שיגמר הדין על פיהם (מנחת חינוך, וגבורת ארי!)

ו. הסבר תרוץ תוס' ע"פ החקירה

בתוס' ראינו, שכדי שעדות תחשב לעדות שאתה יכול להזימה, צריך שיהיה אפשר לקיים עונש כאשר זמס דוקא, אלא שעונש מלקות נחשב לכאשר זמס. ושאלנו: הרי מלקות אינן מה שזממו לעשות?

אלא התוס' הבינו, שגם עונש המלקות מקביל לעונש של כאשר זמס, מפני ששניהם באים כעונש על אותו חטא - שרצו לגרום נזק לחברם. אם היינו אומרים שעונש המלקות בא על השקר, אז איך התוס' יכולים לומר "שכיוון שלוקין הוי כאשר זמס"? הרי זה לא נכון - אלו שני עונשים שונים. הכאשר זמס הוא על המזימה לפגוע בחבר, והמלקות באות על עדות השקר! אלא רואים, שהמלקות הן עונש מקביל לכאשר זמס.

ובתוספת ביאור, אומרת התורה "ועשיתם לו כאשר זמס" - אתם רציתם להצר לפלוני, לכן אנו נצר לכם, כמו שרציתם לעשות לו. אבל במקרה שרצו לעשותו חלל, אי אפשר לעשותם חללים, לכן נעשה להם רעה אחרת, אבל גם זה כאשר זממו - להזיק.

לשון המשנה: "אין אומרים יעשה זה בן גרושה ובן חלוצה תחתיו". העדים נכנסים תחת הנידון ממש. הם רצו לעשותו חלל, לכן הם ייעשו חללים במקומו. ובאותו גדר גם המלקות: הם רצו להצר לפלוני, לפגוע בו, לכן גם הם יפגעו! אמנם לא באותה פגיעה ממש, אבל על דרך זה, כאשר זממו. אם היינו אומרים, שהחטא של עדות השקר הוא המחייבם מלקות, אין טעם לומר שגדר החיוב הוא "שגמולו ישוב בראשו", "כאשר זמס". שהרי, הסיבה לעונש היא לא על שרצו לפגוע בו, אלא על ששיקרו. ולכן צריך

לומר, שדין המלקות שבמשנה הוא כמו "כאשר זמס" ממש (וכמו הצד השני בחקירה דלעיל).

וממילא מובן תרוץ התוס', מפני שגם המלקות נחשבות "כאשר זמס". אם כן, תירצו התוס' שדבר שהוא כעין כאשר זמס, מספיק לדין של עדות שאתה יכול להזימה.

ז. הוכחת היסוד דרך קושיית הראשונים על תוס'

הרמב"ן והריטב"א שואלים: ישנה גמ' בסנהדרין (עח.), שעדים שהעידו על טריפה שהרג, אינן נהרגין, מפני שזו עדות שאי אתה יכול להזימה. והרי במשנתנו למדנו, שכאשר א"א לעשות "כאשר זמס" יש חיוב מלקות. וראינו בתוס' שמלקות נחשבות כאשר זמס לענין עדות שאי אתה יכול להזימה. א"כ, גם עדי טריפה יכולים ללקות, וממילא זו עדות שאתה יכול להזימה, כמו עדות בן גרושה!

התוס' בכתובות לג. (ד"ה: "אלא") מתרצים, שכמו שלא נוכל לחייבם מיתה כך לא נוכל לחייבם במלקות. שהרי אדם "מת" באו להרוג, ולא מגיע להם אפילו מלקות.

אם נאמר, שהעונש בא על עדות השקר, עדי הטריפה שהוזמו גם העידו עדות שקר! אם כך, מדוע לא ילקו? אלא, רואים מכאן את אותו היסוד, שגם חיוב המלקות במשנה הוא על מה שרצו לפגוע בפלוני, וזה המחייב בעונש.

וכ"כ הרא"ש בתוספותיו על כתובות (שם), שהעדות של עדי טריפה נחשבת כעדות שאי אתה יכול להזימה, משום שא"א לקיים בהם עונש הזמה, לא במיתה ולא במלקות. שהרי גם אם הרגו בידיים את הטריפה, הרגו "גברא קטלא", ופטורים לגמרי. וכ"ש אם הרגו רק ע"י דיבור יהיו פטורים. וכן תירץ הרמב"ן (מכות ב.): "דכיוון דגברא קטילא בעו למיקטל, אין עדותן עדות כלום, ומילקא נמי לא לילקי". ומכולם עולה אותו יסוד.

ח. קושיא מעדי נערה המאורסה

שואל הריטב"א שאלה נוספת. הגמ' בסנהדרין (מא.) אומרת, שעדים שהעידו על נערה המאורסה שזינתה ולא התרו בה, אינם נהרגים, משום שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו ולא להורגה. ושואלת הגמ': אם הם אינם נהרגים, איך היא נהרגת? והרי זו עדות שאי אתה יכול להזימה! וקשה, מדוע לא נקבל עדותם, ואם יוזמו ילקו?

מתרץ הריטב"א: במקום שזממו לחייב מיתה, מלקות לא יחשבו כעונש "כאשר זמס" כלל, ולכן זו עדיין עדות שאי אתה יכול להזימה. אבל אצלנו, שזוממים רק לפסול מכהונה, ואין חיוב מיתה, מתקיים "כאשר זמס" במלקות. וכמו כן במקרה שמעידים, שהרג את הנפש בשוגג, ולעניין חיוב גלות.

ואולי הסברא היא: הסיבה שצריך עדות שאתה יכול להזימה היא, כדי להרתיע את העדים מלהעיד שקר, ולכן חייבים למסור בעדותם זמן ומקום, כדי שנוכל לתופסם בשקר. ובנוסף, צריך שיהיה עונש ראוי למי שנתפס בשקר.

א"כ, ברור שאם אדם רוצה לפגוע בחברו ולהפסידו בעדותו אלף שקלים, ואם ייתפס ישלם רק שקל אחד, ברור שלא יירתע כלל! צריך שהעונש המרתיע יהיה בעל משקל דומה למה שרוצה לגרום לחברו. כמו כן, מלקות במקום מיתה אינן מרתיעות מספיק, ולכן זו עדיין עדות שאי אתה יכול להזימה. אבל מלקות מול פסול בן גרישה (או גלות) מספיק מרתיעות, וממילא נחשב כעדות שאתה יכול להזימה.

התוס' אצלנו מתרצים על דרך הריטב"א, אבל הם מביאים טעם אחר לזה, שמלקות במקום מיתה לא נחשב "כאשר זמס", משום דכתיב בהדיא "נפש בנפש" לעניין "כאשר זמס". ולכן כשזממו לחייב מיתה ה"כאשר זמס" הוא דוקא מיתה, אבל אצלנו שרק רצו לעשותם בני גרושה וחלוצה, "דליכא כי אם לאו בעלמא"³, ולא חיוב מיתה, המלקות כן נחשבות כ"כאשר זמס".

אפשר לראות נפק"מ בין תרוץ הריטב"א לתרוץ התוס'. מה הדין במקרה של עדות ממון? האם מקיים "כאשר זמס" במלקות או לא? לכאורה, זה תלוי בתוס' והריטב"א.

לפי תרוץ הריטב"א - מלקות במקום מיתה זה לאו כלום, אבל במקום ממון, העונש מרתיע, וא"כ, מקיים "כאשר זמס" במלקות.

אך לפי תרוץ התוס' - כמו שכתוב "נפש בנפש" גבי הזמה דעדות נפשות, כתוב גם "יד ביד" גבי הזמה דעדות ממון. וא"כ לא מקיים "כאשר זמס" במלקות גם במקום ממון.

ט. תרוץ נוסף על התוס'

רעק"א בגליון הש"ס מפנה לשיטה מקובצת בב"ק דף עה. הגמ' בב"ק (עה:) מביאה מקרה שבאו עדים ואמרו לאדם "גנבת", אמר להם הגנב: "גנבתי וטבחתי ומכרתי, אבל לא בפניכם גנבתי, אלא בפני פלוני ופלוני". ואכן באו עדים והזימו את העדים הראשונים. ולאחר מכן באו אותם פלוני ופלוני (שהגנב אמר שגנב בפניהם), והעידו שאכן גנב, טבח ומכר. אומרת הגמ' שזו עדות שאי אתה יכול להזימה, מפני שגם אם

3. היערוך לנר" מסביר "שלאו בעלמא" פירושו, שאם הנידון יעשה עבודה במקדש או יאכל תרומה אז לוקה (עפ"י הרמב"ם הלכות סנהדרין פי"ט הל"ב).

הצליח מסביר "לאו בעלמא": זה רק שגרת הלשון ואין כוונתם לעניין אם עשה עבודה במקדש או שאכל תרומה, שהוא עובר על לאו. מאחר שהעדים לא העידו עליו שעשה כן. הם באו רק לפסול יחוסו ולמונעו מעבודה ומאכילת תרומה. והפירוש לאו בעלמא - שהטילו עליו איסורים בעלמא ללא חיוב מיתה.

יוזמו לא ישלמו, שהרי הנידון עצמו הודה שבפניהם גנב, והם לא זממו לחייבו יותר ממה שאמר.

שואל הרא"ש (מובא בשטמ"ק), מדוע זו עדות שאי אתה יכול להזימה? אמנם הם פטורים מתשלומים, אבל אנו יכולים להלקותם, וזה ייחשב לעדות שאתה יכול להזימה!

[הנה, לפי שאלת הרא"ש, מצאנו מקרה של מלקות במקום ממון! ולכן לפי התוס', הקושיא ניחא, שאין מלקות במקום ממון אך לפי הריטב"א קשה!]

ומתוך הרא"ש, שודאי צריך לומר שהעדים לא לוקים, משום שאם לוקים, זה נחשב כעדות שאתה יכול להזימה, כמו שאמרנו לגבי עדות בן גרושה. והוא מסביר שיש הבדל בין המקרים: המלקות של בן גרושה נלמדים מ"והיה אם בן הכות הרשע", ומסתבר להעמיד את הפסי' הזה במקרה שא"א לקיים בו "כאשר זמס" לעולם. אבל עדות של גניבה, אלמלא הודאתו היה אפשר לקיים "כאשר זמס". לכן הפסי' "והיה אם בן הכות הרשע" לא מדבר על מקרה כזה, ולכן אין חיוב מלקות בעדות גניבה, וממילא זה נשאר עדות שאי אתה יכול להזימה.

א"כ, לפי הרא"ש יש לנו תרוץ חדש, גם על קושיות הראשונים "מטריפה שהרג" ו"עדי נערה המאורסה". שהרי בעדות רוצח ובעדות נערה המאורסה שזינתה שייך לבצע "כאשר זמס" במקרים רגילים, וממילא "והצדיקו" אינו מתיחס למקרים אלו, ולא שייך להלקותם, משום שאין מקור למלקות אלו, וממילא זו עדות שאי אתה יכול להזימה.

לעומת זאת, התוס' והריטב"א, סוברים בפטות שכל מי שא"א לקיים בו "כאשר זמס", מיד חל עליו חיוב מלקות מ"והצדיקו", וע"פ זה בנו את קושייתם.

ואפשר לומר, שהתוס' אצלנו בסוגיא, מסכימים ליסוד זה של הרא"ש, ש"והצדיקו" מדבר רק על מקרים שא"א לקיים "כאשר זמס" בשום צד שבעולם. אלא שהקושיא מעדי נערה המאורסה היא קושיא שונה מקושיית הריטב"א.

וביתר עומק, אמרנו שלא בכל מקרה שא"א לקיים "כאשר זמס" מיד לוקים מ"והצדיקו". אלא שהתוס' מצאו מקרה מיוחד, שיהיו בו מלקות שלא נלמדות מ"והצדיקו" - עדי נערה המאורסה, שבמקרה זה אינם נהרגים, מפני שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו⁴. א"כ, לכאורה אנו צריכים לקבל את העדים אם לא לעניין להורגה, לעניין לאוסרה על בעלה! ובזה אם יוזמו, דינם יהיה שילקו (שא"א לאסור את העדים על נשותיהם - "לו ולא לאשתו"), וממילא נקבל את עדותם גם לעניין להורגה, שהרי כאשר לוקים חשיב עדות שאתה יכול להזימה! ואפשר לדייק כך מלשון התוס' ששונה קצת משאר הראשונים, שאמר: "והא מ"מ לוקין", ולא שאל כשאר הראשונים

4. התוס' אצלנו לא הקשה את קושיית הראשונים מעדי טריפה, שכן הוא מסכים ליסוד של הראש, ולא קשה מעדי טריפה כלל.

מדוע לא ילקו מ"והצדיקו", שזו אינה קושיא, כמו שביארנו. אלא שחייבים מלקות, גם בלי "והצדיקו".

י. התרוץ השני בתוס', ונפק"מ בין התרוצים

התוס' מתרצים תרוץ נוסף: בעדות בן גרושה וגלות, לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה. ומסבירים התוס', שהמקור לכך שצריך עדות שאתה יכול להזימה, הוא מהפרשה של "ועשיתם לו כאשר זמם" (כמבואר בסעיף ב'). בבן גרושה, מוכח מהגמ' ש"כאשר זמם" לא קאי עליה בשום צד שבעולם, וממילא לא צריך שתהיה עדות שאתה יכול להזימה. משא"כ בעדי נערה המאורסה.

ישנם מספר נפק"מ בין שני תרוצי התוס':

א. **צל"ח** - במקרה שהעד אומר "איני יודע" בחקירות, בעדות בן גרושה (והדומות לה).

לפי התרוץ הראשון (שהמלקות נחשבות "כאשר זמם"), שצריך עדות שאתה יכול להזימה, עדותן בטלה, משום שזו עדות שא"א להזימה.

לפי התרוץ השני (ש"כאשר זמם" לא קאי על עדות בן גרושה), אם אמרו "איננו יודעים" בחקירות - עדותם קיימת, משום שלא צריך שתהיה עדות שאתה יכול להזימה בעדות בן גרושה וכדו'.

ב. **קהילות יעקב** - מהו המקור למלקות אלו?

לפי התרוץ הראשון, משמע שעונש מלקות בעדות בן גרושה בא תחת העונש של "כאשר זמם". כלומר, שהתורה אמרה "ועשית לו כאשר זמם", זה כולל שני אופנים: "כאשר זמם" ממש ומלקות.

לפי התרוץ השני, שהפס' "כאשר זמם" לא מתייחס לעדות בן גרושה, המלקות אינן בגדר "כאשר זמם", אלא, משום "לא תענה ברעך עד שקר".

יא. מקרים שתרוץ א' בתוס' יודה לתרוץ ב'

רעק"א בתשובה קי"ו אומר: שגם לשיטת התרוץ הראשון של התוס', ישנן עדויות שבהם לא צריך שתהיה עדות שאתה יכול להזימה.

לדוגמא: מה יהיה הדין אם עדים יעידו על קידוש החודש ויוזמו?

אומר המנחת חינוך (מצווה ד' אות י"ג) שילקו, כמו דין המלקות במשנה.

אולם, רעק"א אומר, שודאי לא ילקו, מפני שהאזהרה של מלקות היא "לא תענה ברעך עד שקר", ובעדות החודש לא העידו ב"רעך". א"כ, אין זה בכלל האזהרה של "לא תענה", ולכן ודאי לא ילקו.

שואל רעק"א: א"כ, איך אפשר לקבל עדות החודש? הרי זו עדות שאי אתה יכול להזימה, וכאן הוכחנו שא"א לחייבם במלקות, וממילא לא שייך התרוץ הראשון של התוס'! אלא על כרחנו צריך לומר, גם לפי התרוץ הראשון של התוס', שלגבי עדות החודש לא צריך עדות שאתה יכול להזימה.

יב. קושיא על הנודע ביהודה ותרוץ של בית הלוי

אומר הנודע ביהודה (הצ"ח): לפי התרוץ השני בתוס', בעדות בן גרושה (והדומות לה), "איני יודע" בחקירות - עדותן קיימת, משום שכל הפסול של "איני יודע" בחקירות הוא מפני שזו עדות שאי אתה יכול להזימה, אבל בעדות בן גרושה, אומרים התוס', שלא צריך שתהיה עדות שאתה יכול להזימה⁵.

שואלים האחרונים: לפי"ז, בעדות החודש, שאמרנו שלשני תירוצי התוס' לא צריך עדות שאתה יכול להזימה, "איני יודע" בחקירות - עדותן קיימת. וקשה, שהרי למדנו את הדין "אין עד נעשה דין" לגבי עדות החודש, ובתוס' בכתובות כא: (ד"ה: "הנח") מסביר שהטעם שאין עד נעשה דין הוא, מפני שאם העדים נעשים דיינים, לכשיבואו להזים אותם, הם לא יקבלו את ההזמה, שהרי הם הדיינים, וה"ל עדות שאי אתה יכול להזימה ואינה עדות. והלא אמרנו שבעדות החודש לא צריך שתהיה עדות שאתה יכול להזימה!

אומר "בית הלוי" (ח"ג סי' ו' אות ג), שישנם שני דינים בדין עדות שאי אתה יכול להזימה:

א. עדות שא"א להזימה, שא"א לתופסם בשקר ולומר להם "עמנו הייתם". כגון: "איני יודע" בחקירות, שאם העדים לא יודעים את הזמן, א"א להוכיח שהם היו באותו זמן במקום אחר.

ב. עדות שא"א להזימה, שא"א להעניש את העדים כאשר זממו אם יזמו. כגון: עדי טריפה, אפשר לתופסם בשקר ולומר להם "עמנו הייתם", אבל א"א להורגם כאשר זממו.

מסביר "בית הלוי", ששני דינים אלו שצריך בעדות שאתה יכול להזימה, כתובים בפסוקים. "והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו" - זהו הדין הראשון, של האפשרות לתפוס את העדים בשקר. "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" - זהו הדין השני, של

5. עיין פיסקה י' הנפק"מ של הצ"ח בין תירוצי התוס'.

עונש ה"כאשר זמם". עדות שא"א לקיים בה את שני הדינים האלו, אינה עדות כשרה ע"פ התורה.

ע"פ זה הוא מסביר את התוס'. כמו שבמקרים של עדות שאי אתה יכול להזימה מהסוג הראשון - אינה עדות, כך גם בעדות בן גרושה, שזו עדות שאי אתה יכול להזימה מהסוג השני, שהרי אפשר לתופסם בשקר - אינה עדות.

ותירצו התוס', שני תרוצים :

א. מלקות נחשבות ל"כאשר זמם". נמצא שזו עדות שאתה יכול להזימה.

ב. הפסוק "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", לא מדבר על עדות בן גרושה, ולכן לא צריך את הדין השני של עדות שאתה יכול להזימה! אבל הדין הראשון של עדות שאתה יכול להזימה, שנלמד מ"והנה עד שקר העד", מדבר על כל המקרים, כולל עדות בן גרושה.

נמצא שגם בעדות בן גרושה צריך עדות שאתה יכול להזימה מהסוג הראשון, ולכן במקרה של "איני יודע" בחקירות, גם בעדות בן גרושה - עדותן בטילה! ודלא כנוב"י (הצל"ח).

ובזה מיושבת השאלה ששאלנו על הנוב"י מעדות החודש. מפני שגם בעדות החודש צריך עדות שאתה יכול להזימה מהסוג הראשון. והסיבה שאין עד נעשה דיין היא, מפני שהדיין לא יקבל הזמה על עדות עצמו, א"כ, זו עדות שאי אתה יכול להזימה, מצד שלא נוכל לתופסם בשקר. ועדות שאי אתה יכול להזימה כזו, אינה עדות בכל העדויות, גם בעדות החודש.

